

Sosiaali- ja terveysministeriö
Diaarinumero VN/34680/2022

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista Oikeusministeriölle

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) lausuu luonnoksesta Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista Oikeusministeriölle. Lastensuojelun Keskusliitto kommentoi toimenpide-ehdotuksia erityisesti lastensuojelun ja lapsen oikeuksien näkökulmasta ja kiinnittää huomiota tahdonvastaiseen huostaanottoon ja huoltoriitoihin liittyviin asioihin.

Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa toimenpide-ehdotusten tavoitetta, että merkittävät perheoikeudelliset kysymykset tulevat nopeasti ja asianmukaisesti ratkaistuksi. Lastensuojelun Keskusliiton mukaan ratkaisun tekoa ei tule siirtää pois tuomioistuimilta. Sen sijaan tulee tarkastella tulisiko myös ns. suostumukseen perustuvat huostaanotot siirtää tuomioistuimen ratkaistavaksi tähän huomioitavalla resursoinnilla. LSKL esittää myös vaihtoehtoisia toteutustapoja, kuten hyvinvointialuetta laajemman väestöpohjan ja päätöksenteko toimielimen perustamista, jos tuomioistuin ratkaisusta luovuttaisiin. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla myös lapsi- ja perheoikeudellisen tuomioistuimen perustaminen. LSKL kannattaa toimenpide-ehdotuksen tavoitetta, että yhä useampi lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasia sekä huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpanoriita ohjautuu sovitteluun. On kuitenkin huomioitava, että mikäli tilanteisiin liittyy lähisuhdeväkivaltaa, tulee käyttää erityistä varovaisuutta ja harkintaa sovitteluun ohjauksessa uhrien oikeusturvan vuoksi.

LSKL pitää erittäin tärkeänä, että alaikäisillä lapsilla on heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen riittävät ja tehokkaat keinot vaikuttaa heitä koskevien asioiden käsittelyyn ja ratkaisun lopputulokseen. YK:n lasten oikeuksien komitean suositusten mukaan Suomen tulee turvata kaikkien lasten oikeudet, myös alle 12-vuotta täyttäneiden tulee saada mielipiteensä ilmaistuksi ja tulla kuulluksi heitä koskevissa prosesseissa. Asian käsittelyssä hyödynnetään asian vaatimassa laajuudessa moniammatillista asiantuntemusta ja viranomaisten välistä yhteistyötä.

Lastensuojelun Keskusliiton näkemys liittyen tahdonvastaiseen huostaanottoon

Huostaanotto toimenpiteenä on viimesijainen ja vakava interventio, joka puuttuu merkittävästi perhe-elämän ja yksityisyyden suojaan. Lastensuojelun Keskusliitto kiinnittää huomiota, että toimenpide-ehdotuksissa ei oteta huomioon perusteita, joilla tahdonvastaiset huostaanotot siirtyivät lastensuojelulain (417/2007) myötä hallinto-oikeuksien ratkaistaviksi. Tässä yhteydessä harkittiin myös kaikkien (niin tahdonvastaisten kuin ns. suostumukseen perustuvien) huostaanottoasioiden siirtoa hallinto-oikeuksien ratkaistavaksi. LSKL katsoo edelleen, että hallinto-oikeuksien etuna on tuomioistuimiin yleisesti liitetty puolueettomuus ja lastensuojeluasioissa hallinto- ja lastensuojeluasioihin liittyvä asiantuntemus ja sitä kautta käsittelyn nopeus. Lisäksi tuomioistuimessa tapahtuva ratkaisu voi yhdenmukaistaa alueellisia käytäntöjä ja ratkaisuja, mikäli tuomioistuinten välillä on vuoropuhelua ja seurantaa.

Lastensuojelun Keskusliitto painottaa, että pistemäisten uudistusten sijaan tulisi ottaa tarkasteluun lastensuojelulain kokonaisuudistus ja rinnakkaisen lainsäädännön tarkastelu useamman ministeriön yhteistyönä. Tässä yhteydessä tulisi tarkastella myös lastensuojelun [päättöksetekko- ja muutoksenhakujärjestelmä](#) kokonaisuudessaan.¹ LSKL painottaa, että myös huostaanottoihin, joissa osapuolet pidättyvät vastustamasta huostaanottoa, liittyy isoja oikeusturvakysymyksiä. (Kts. [Enroos ym. 2022²](#)).

Tuomioistuimessa käytävä oikeusprosessi turvaa parhaiten osapuolten oikeusturvan toteutumista. Muun muassa yhdenvertaisuus, oikeusturva ja riippumattomuuskysymysten vuoksi koko huostaanottoa koskeva päättöksetekko tulisi tehdä tuomioistuimessa.

Toimenpide-ehdotuksissa esitetään huolta hallinto-oikeuden käsittelyaikojen pidentymisestä ja LSKL jakaa tämän huolen. LSKL näkee, että käsittelyaikoihin olisi muita vaikuttamiskeinoja, kuin päätöksenteon poissiirtäminen hyvinvointialueille. Keinoja ovat esimerkiksi hallinto-oikeuksien asianmukainen resurssointi tai lapsi- ja perheoikeudellisia asioita käsittelevän tuomioistuimen perustaminen.

Lastensuojelun Keskusliitto näkee suurena riskinä mahdollisen päätöksenteon siirtymisen hyvinvointialueiden moniammatillisille asiantuntijaryhmille. Hyvinvointialueet ovat liian niukka toimielin päättämään tahdonvastaisista huostaanotoista ja huoltoriitakysymyksistä. Asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu, oikeusturva ja puolueeton käsittely saattavat vaarantua.

Lastensuojelulain (417/2007) valmistelussa huolta herätti asiantuntijaryhmän riippumattomuus ja mahdolliset jääviysongelmat, sillä ryhmä ei ole itsenäinen viranomainen. Valmistelussa todettiin, että perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa asetettujen vaatimusten täyttymiseksi tahdonvastaiset huostaanotot tulisi viedä riippumattoman päättöksetekijän käsiteltäväksi. Oikeuslaitostyöryhmän alustavissa toimenpide-ehdotuksissa palataan samojen ongelmien äärelle. Yksilön oikeusturvan kannalta voidaan pitää ongelmallisena sitä, että asioiden valmistelu, päättöksetekko ja toimeenpano kuuluvat lastensuojelussa samalle taholle eli hyvinvointialueelle.

¹ Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:27 s. 23

² Enroos, R., Huhtanen, R., Korpinen, J., Niiranen, A., Pösö, T., & Välikoski, T.-R. (2022) Suostumus lapsen huostaanottoa koskevassa päätöksenteossa. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202209056886>

Nyt esitetty toimielin olisi hyvinvointialue, mutta jääviyskysymykset ovat odotettavia. Hyvinvointialueiden henkilöstössä ei ole riittävä määrä erityistä asiantuntemusta omaavia henkilöitä, jotka eivät olisi vaikuttamassa jo samoihin asioihin muissa ammatillisissa rooleissa.

LSKL on huolissaan, että käytännössä samat asiantuntijat ovat käytössä lastensuojelulain (417/2007) 14 § mukaisessa hyvinvointialueiden asettamassa lastensuojelun asiantuntijaryhmässä avustamassa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi. Hyvinvointialueiden henkilöstöstä olisi vääjäämättä samoja lastensuojeluun ja sijaishuoltoon perehtyneitä asiantuntijoita uudessa perustettavassa moniammatillisessa toimielimessä, joka olisi päättämässä tahdonvastaisesta huostaanotosta.

Edelleen lastensuojelulain (417/2007) valmistelun alla ollut huoli erilaisista sidoksista on ajankohtainen. Toimielimen asema yksittäisen tahdonvastaisen huostaanoton ratkaisijana on pulmallinen myös taloudellisten sidosten vuoksi. On riski, että se ottaa huomioon kyseisen hyvinvointialueen taloudelliset mahdollisuudet toteuttaa välttämättömäksi osoittautuneita lastensuojelutoimia. Vaikka huostaanoton edellytykset tapauksessa täyttyisivät, saatetaan taloudellisista syistä toisinaan päätyä toimenpiteistä luopumiseen. Hyvinvointialueen toimielin sopii näin huonosti yksilön oikeuksia tai velvollisuuksia koskevien asioiden ratkaisijaksi.

Huostaanotolla puututaan voimakkaasti perhe-elämään, lasten ja perheiden yksityisyyteen ja vanhempien kasvatusoikeuteen. Lastensuojelun puuttuminen perhe-elämään saatetaan kokea kielteisenä ja leimaavana. Huostaanottoasioissa on tärkeää, että yksilöiden oikeusturva ja päätöksenteon riittävä asiantuntemus varmistetaan. Niin ikään on tärkeää, että päätöksentekijän koetaan olevan puolueeton ja riippumaton. Oikeuslaitostyöryhmän tavoite on vahvistaa oikeudenkäytön riippumattomuutta, mutta tältä osin ehdotus tosiasiallisesti heikentää sitä.

Lastensuojelun Keskusliitto esittää, että mikäli päädyttäisiin tahdonvastaisten huostaanottojen siirtoon pois hallinto-oikeuksilta, tulisi asian käsittely siirtää laajemman aluepohjan kattavalle moniammatilliselle toimielimelle kuten aluehallintovirastojen tai yliopistosairaaloiden erityisvastuualueiden kattamat alueet. LSKL huomauttaa, että kyseisen toimielimen päätöksen tulisi kuitenkin olla alistettava hallinto-oikeudelle, jotta erityisesti lapsen oikeusturva toteutuu (PL 21 § ja EIS 6 artikla, YK:n lasten oikeuksien komitean suositus Suomelle 2023, kohta 19).

Yksi vaihtoehto voisi olla myös, että Suomeen perustettaisiin lapsi- ja perheoikeudellinen tuomioistuin, joka olisi omiaan ratkaisemaan huostaanotot, huoltoriidat sekä muut lapsia ja perheitä koskevat tuomioistuinkäsittelyä vaativat ratkaisut. Erillisen laajan väestöpohjan kattavan lapsi- ja perheoikeudellisen tuomioistuimen perustaminen vastaisi puolueettoman, oikeudenmukaisen ja yhdenvertaisen käsittelyn turvaamiseen sekä vastaisi esitettyyn huoleen alueellisista riippumattomuus- ja jääviyskysymyksistä.

Lastensuojelun Keskusliitto painottaa, että joka tapauksessa lastensuojelusta päätettäessä moniammatillinen asiantuntijuus tukee lapsen edun arviointia. Mikäli siirryttäisiin huostaanotoista päättävään moniammatilliseen toimielimeen, tämän toimielimen asiantuntijoiden tulisi kattaa vahvasti ja riittävästi lapsen edun arvioinnin osaamista. Moniammatillinen toimielin vaatii vahvan edustuksen lastensuojelun sosiaalityön ja sijaishuollon substanssiosaamisesta, psykologisen, terveydenhuollollisen, rikosoikeudellisen ja lainsäädännöllisen osaamisen rinnalla.

LSKL pyytää kiinnittämään myös seuraavaan huomiota: Jos tahdonvastaista huostaanottoa ei ratkaista virallisessa oikeusasteessa, miten prosessissa turvataan lapsen ja vanhempien oikeus tulla kuulluksi? Kuka katsoo, että lapsen ja vanhempien oikeusturva toteutuu ja kuka edustaa tarvittaessa lasta tai vanhempaa?

Lastensuojelun Keskusliiton näkemys liittyen huoltoriita-asioihin

Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa toimenpide-ehdotuksen tavoitetta, että yhä useampi lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasia sekä huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia täytäntöönpanoriita ohjautuu sovitteluun. On kuitenkin huomioitava, että mikäli tilanteisiin liittyy lähisuhdeväkivaltaa, tulee käyttää erityistä varovaisuutta ja harkintaa sovitteluun ohjauksessa uhrien oikeusturvan vuoksi.

Esityksen ehdotus, että huoltoriitojen käsittelyä oikeudenkäynnissä edeltää mahdollisuuksien mukaan sovittelu, jossa saavutettu sovinto voidaan vahvistaa täytäntöönpanokelpoiseksi, on kannatettava. LSKL kannattaa myös huoltoriitojen sovittelumenettelyn kehittämistä järjestelmällisesti aktiivisessa vuorovaikutuksessa kaikkien toimijoiden kanssa. Vanhemmille tulee tarjota tukea sovittelun jälkeen, jotta sekä lapsen etu että sovittelussa aikaan saatu sopimus toteutuvat, mikäli lähtötilanne on ollut vaikea. Tämä olisi hyvä kirjata subjektiiviseksi oikeudeksi.

Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että lasten osallisuus ja kuuleminen heitä koskevissa asioissa on merkittävää ja alaikäisillä lapsilla on heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen tulee olla riittävät ja tehokkaat keinot vaikuttaa heitä koskevien asioiden käsittelyyn ja ratkaisun lopputulokseen. (Kts. YK:n lapsen oikeuksien komitean suostus kohta 19 a.) LSKL kannattaa, että asian käsittelyssä hyödynnetään asian vaatimassa laajuudessa moniammatillista asiantuntemusta. LSKL kiinnittää huomiota seuraavaan: Miten käytännössä varmistetaan lapsen oikeus tulla kuulluksi sekä sovittelukäsittelyssä että olosuhdeselvitystä tehdessä? Onko sen varmistaminen sosiaalityöntekijän vastuulla?

Tuomioistuimessa järjestettävään sovitteluun osallistuu pääsääntöisesti tuomari ja asiantuntijajäsen. LSKL katsoo, että asiantuntijajäsenten perustutkinnoista ei tule säätää lailla, vaan psykologisen osaamisen rinnalla myös muilla korkeakoulututkinnoilla kuten sosiaalityön tutkinnolla voi toimia asiantuntijajäsenenä. Tiettyä koulutusta oleellisempaa on asiantuntijajäsenen laaja-alainen ja syvä osaaminen lastensuojelun kysymysten, sovittelun ja eroauttamisen parissa.

LSKL kannattaa, että selvitetään, tulisiko lapselle voida määrätä edunvalvoja tai avustaja prosessiin. (vrt. lastensuojelulaki 22 ja 87 § sekä LOS 12 artikla, kohta 2.).